

აბსტრაქტი

Abstract

პროფ. პაატა ბუხრაშვილი

Prof. Paata Bukhrashvili

**ერთი სურათი VIII-IX საუკუნეების
საქართველოს საზოგადოებრივი და
პოლიტიკური ისტორიიდან (უბისას წმ.
გიორგის სახელობის ეკლესიის მაგალითზე)**

**From the social and political history of 8th-9th
century Georgia: The St George Church at Ubisa.**

მოხსენებაში, ერთი სამონასტრო კომპლექსის, კერძოდ, უბისას წმ. გიორგის სახელობის ეკლესიის დაარსების წინაპირობების ანალიზის მაგალითზე, საუბარია VIII-IX საუკუნეების საქართველოს საზოგადოებრივი და პოლიტიკური ისტორიის საკითხებზე.

In this article, the author will discuss issues relating to the social and political history of Georgia in the 8th and 9th centuries, through the analysis of the conditions surrounding the founding of the St. George Church at Ubisa.

განხილულია აფხაზთა სამეფოში და ტაო-კლარჯეთის ქართველთა სამეფოში მიმდინარე სამონასტრო ცხოვრების ზოგიერთი საკითხი, რაც მოგვიანო პერიოდში საფუძვლად დაედო ამ ორ ქართულ სამეფოს იდეოლოგიურ-პოლიტიკური რეინტეგრაციას.

The discussion will touch on monastic life in the kingdoms of Abkhazia and Tao-Klarjeti, which lead later to the ideological and political reintegration of these two Georgian polities.

პროფ. პაატა ბუხრაშვილი

(ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი)

**ერთი სურათი VIII-IX საუკუნეების საქართველოს
საზოგადოებრივი და პოლიტიკური ისტორიიდან
(უბისას წმ. გიორგის სახელობის ეკლესიის მაგალითზე)**

ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 50-იანი წლების შუა ხანებში, აკად. ნ. ბერძენიშვილი ფრთხილად მიუთითებდა, რომ XI-XII საუკუნეებში გაერთიანებული საქართველოს საგარეო პოლიტიკა მიზნად ისახავდა სამხრეთის სავაჭრო მაგისტრალების დაუფლებას ან ყოველ შემთხვევაში მათზე სახელმწიფოებრივი კონტროლის დაწესებას. ამავე დროს, მან კარგად განმარტა ამ სავაჭრო-სატრანზიტო მაგისტრალების მნიშვნელობა საქართველოს, ამიერკავკასიის და საერთოდ წინა აზიის ეკონომიკურ ცხოვრებაში. [ბერძენიშვილი ნ., გვ. 37]

შედარებით მოგვიანებით, 1967 წელს, პროფ. ვ. გაბაშვილმა უფრო გარკვევით და საკმაო კატეგორიულობით ჩამოაყალიბა ზემოთაღნიშნული თვალსაზრისი - „საქართველოს ფეოდალური სახელმწიფოს საგარეო პოლიტიკა, XI-XII საუკუნეებში, მიზნად ისახავდა ქვეყნის ეკონომიკური ინტერესების უზრუნველყოფასაც. მის კავკასიურ და ახლო-აღმოსავლურ პოლიტიკის საერთო მიმართულებას აპირობებდა ეკონომიკური ფაქტორები, კერძოდ კი მთავარ სავაჭრო მაგისტრალზე გასვლისა და გაბატონების საჭიროება... პოლიტიკურად გაერთიანებული და ეკონომიკურად გაძლიერებული ქვეყანა ცდილობდა თავისი კონტროლისათვის დაექვემდებარებინა აღმოსავლეთ და დასავლეთ ამიერკავკასიის სავაჭრო გზები“ [გაბაშვილი ვ., გვ. 202].

გადავხედავთ რა კაცობრიობის ისტორიის ნებისმიერ ქრონოლოგიურ მონაკვეთს, ნათლად დავინახავთ, რომ როგორც წესი, ამა თუ იმ სოციალური გაერთიანების მიერ, მოცემულ პერიოდში, პოლიტიკურ ასპარეზზე თავის

დამკვიდრების ყოველი მცდელობა, გარკვეულწილად, საკუთარი ამბიციების გასამართლებლად, ყოველთვის გულისხმობდა ერთგვარი იდეური ფონის შემზადებასაც. იგი ცდილობდა „სამართლიანობის“ დროშით წარემართა მოსალოდნელი დაპირისპირება კონკურენტებთან.

გამომდინარე კონკრეტული ვითარებიდან, რასაც დიდწილად განაპირობებდა კიდევ ამა თუ იმ პერიოდის სპეციფიკა, განსხვავებული იყო ამ ე.წ. „სამართლიანობის“ გამოხატვის ფორმებიც; თუმცა თავისი არსით ყოველი ასეთი „სამართლიანობა“ ერთ მიზანს ემსახურებოდა - იდეოლოგიურად უზრუნველყო, მოცემულ პერიოდში, მისი გამტარებლის პოლიტიკურ ასპარეზზე დამკვიდრება და იმ პერიოდის ეკონომიკურ სივრცეში დასამკვიდრებლად წარმოებული ის ბრძოლა, რომელიც, როგორც წესი, უწევდა ამ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ გაერთიანებას.

VIII საუკუნის მიწურულსა და IX საუკუნის დასაწყისში, როცა არაბებმა ქართლში ერისმთავრობა მოსპეს, საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება მაღალ დონეზე იყო ასული. ერისმთავრობის ხანის ორასი წლის მანძილზე ქვეყანას უკვე გადაელახა ადრეფეოდალური ურთიერთობის პირველი („პოლიტიკური დაშლილობის“) საფეხური. დაწყებულიყო ახალი ხანა, რომელიც საზოგადოებრივი განვითარების შემდგომი საფეხურის შესაფერის პოლიტიკურ ფორმას გულისხმობდა. ამის მაჩვენებელი იყო VIII საუკუნის მიწურულს, ერთიმეორის მიყოლებით, წარმოქმნილი დიდრონი სამეფო-სამთავროები (კახეთისა, ჰერეთისა, აფხაზეთისა, ტაო-კლარჯეთისა), რომლებიც

მზად იყვნენ დაეწყოთ ბრძოლა „ქართლსა ზედა“, ე.ი. ბრძოლა უფრო მაღალი გაერთიანებისათვის. მათი ამ საქმეში წარმატება, რა თქმა უნდა, ქვეყნის შემდგომ წინსვლაზე იყო დამოკიდებული. ამიტომ, არაბთა მიერ ერისმთავრობის გაუქმება არ წარმოადგენდა ისეთ ღონისძიებას, რომელსაც ქვეყნისთვის გამოუსწორებელი ზიანის მიყენება შეეძლო [ბრძენიშვილი ნ., გვ. 9].

როგორც იმ პერიოდის წყაროები და სხვა მონაცემები ნათლად მეტყველებენ, არაბებმა, დასავლეთ საქართველოში ფეხი მტკიცედ ვერ მოიკიდეს. მხარე ხანგრძლივი მშვიდობიანობით სარგებლობდა და ფეოდალური ურთიერთობის განვითარების გზით სწრაფად მიდიოდა წინ. VIII საუკუნის მიწურულიდან მოყოლებული, ეგრის-აფხაზეთი, რომელიც იმ პერიოდისათვის მჭიდროდ დასახლებული და ღონიერი მხარე იყო, თანდათან წინაურდებოდა და მის წიაღში დაშლილობის ნაცვლად, გაერთიანებისადმი მიდრეკილება უფრო და უფრო ძლიერდებოდა. ამავე დროს, ფართოვდებოდა და ღრმავდებოდა კულტურული და პოლიტიკური კავშირები აღმოსავლეთ-დასავლეთ საქართველოს მოსახლეობას შორის. ისახებოდა რეალური პირობები ერთიანი ფეოდალური საქართველოს წარმოქმნისათვის. გამომდინარე აქედან, რაც უფრო წინ მიდიოდა საზოგადოებრივი ურთიერთობის განვითარება დასავლეთ საქართველოში, მით უფრო ძლიერდებოდა პოლიტიკური და კულტურული კავშირი აღმოსავლეთ-დასავლეთ საქართველოს მომხრე ტომთა შორის; მით უფრო ძნელად ასატანი ჩანდა იქ ბიზანტიელთა არამკითხე ბატონობა [იქვე, გვ. 11]

ზემოთ ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ კაცობრიობის ისტორიის ამა თუ იმ პერიოდში, ამა თუ იმ საზოგადოებრივ-პოლიტიკური გაერთიანების (იქნებოდა ეს გვართა, თემთა, ტომთა თუ სახელმწიფოთა) იდეოლოგიური ერთობა, გამომდინარე მათი საზოგადოებრივ ასპარეზზე დამკვიდრებისათვის ბრძოლების სიმძაფრიდან, ყოველთვის ეფუძნებოდა

გარკვეულ, ერთგვარ იდეურ „დვრიტას“, ღირებულებათა ერთობას, ანუ „სამართლიანობას“.

აქვე, თამამად შეიძლება ითქვას ისიც, რომ რამდენადაც ეს კონკრეტული „სამართლიანობა“ ესადაგებოდა საყოველთაო ჰუმანურ პრინციპებს (ღირებულებებს რომლებიც მდგრადია დროსა და სივრცეში), იმდენად ხანგრძლივი იყო მისი მოქმედების არეც და ხარისხიც.

ეს დვრიტა, ანუ „სამართლიანობა“, რომელსაც ემყარებოდა ესა თუ ის ერთობა, გარკვეული სახით, ნათლად აღიბეჭდებოდა ხოლმე სხვადასხვა სახისმეტყველებით ფორმებში. ეს სახისმეტყველებითი ფორმები კი, ფიზიკურად (მაგ ორნამენტი, სკულპტურა, ნახატის სიუჟეტი და ა.შ.) ან აზრობრივად (წერილობითი სახით, ფოლკლორული ცეკვის ნახაზი, ფოლკლორული სიმღერის ხმათა შეწყობა და ა.შ.) გამოხატულებას ჰპოვებდნენ იმ ყოფითი ფორმების სახით, რომლებიც, პირდაპირ თუ ირიბად, ვლინდებოდნენ სხვადასხვა სახელოვნებო დარგებში; ცალკეული ელემენტებისა თუ სიუჟეტთა ერთობის სახით.

გამომდინარე ყოველივე ზემოთქმულიდან, ვითვალისწინებთ რა აღნიშნულ პერიოდში ქართულ სამეფო-სამთავროებს შორის მიმდინარე გამაერთიანებელ ტენდენციებს და ამის ფონზე დამკვიდრებულ ანტიბიზანტიურ განწყობას, სრულიად მისაღებად მიგვაჩნია აკად. გ. ჩუბინაშვილის ის ვარაუდი, რომლის მიხედვითაც ქართულ იკონოგრაფიაში გავრცელებული თემა - წმინდა გიორგის მიერ გვირგვინოსანი ბიზანტიის იმპერატორის მოკვლა, გამომდინარე უნდა იყოს კონკრეტული პოლიტიკური ვითარებისა, რომელსაც საქართველოს ისტორიაში ადგილი ჰქონდა X - XI საუკუნეების მიჯნაზე [Чубинашвили Г., გვ. 370] იმ პერიოდის ქართველი ოქრომჭედლები ასე გამოსახავდნენ ანტიბიზანტიურ განწყობას. ქართველთა მწვავე დაპირისპირება „ერთმორწმუნე“ მტრულ ძალასთან, კონკრეტულ შემთხვევაში ბიზანტიასთან,

ქართულ იკონოგრაფიაში სწორედაც ზემოთაღწერილი სიუჟეტის სახით აისახა. ჩვენში, აღნიშნულ პერიოდში, წმ. გიორგის ხატებზე „უშჯულო მეფის“, დიოკლეტიანეს სახით, ალეგორიულად, გამოსახული უნდა იყოს ქართული სახელმწიფოებრიობისადმი დაპირისპირებული ბიზანტიის იმპერატორი, შესაძლოა სახელდობრ ბასილი II [ბუხრაშვილი პ., გვ. 52].

მოგვიანო ხანებში ამ ერთგვარმა „პოლიტიკურმა პლაკატმა“ საკმაო გავრცელება ჰპოვა ქართულ იკონოგრაფიაში, სადაც „უშჯულო მეფე დიოკლეტიანემ“ ზოგადად, ბოროტი ძალის გამომსახველობითი სახე შეიძინა. შემდგომში კი, განსაკუთრებით პოლიტიკური არენიდან ბიზანტიის იმპერიის გაქრობის შემდეგ, ამ მოტივს, ზოგადად ქრისტიანულ იკონოგრაფიაში გავრცელებული მოტივი - გველემშაპის მოკვლა ჩაენაცვლა [იქვე].

ყველაზე საგულისხმოა ისიც, რომ ბიზანტიის იმპერატორის, როგორც იერარქიულად აღმატებული ქრისტიანი მმართველის დამცრობილად და განადგურებულად ალეგორიული ასახვა წმინდა გიორგის ხატებზე, მიიღო და გაითავისა ქართულმა ეკლესიამაც. ეს ყოველივე, იმ პერიოდში, ქართულ სახელმწიფოში, საერთო სახელმწიფო პოლიტიკური ინტერესების თაობაზე „ერისა“ და „ბერის“ ერთიან დამოკიდებულებაზე უნდა მიგვანიშნებდეს; ანუ სახისმტყველებითი იკონოგრაფიული მოდელი, რომლის მიხედვითაც „ერთმორწმუნე“ მტერი, ანუ ბიზანტიის იმპერატორი მთელი თავისი სახლისუფლებო ინსიგნიებით (გვირგვინი, ფარი, მახვილი, წაღები) მარცხდება და ნადგურდება წმინდა მხედრის მიერ, მიიღო ქართულმა ეკლესიამაც და ქართული სახელმწიფოს მთელმა მოსახლეობამ [იქვე].

რა თქმა უნდა, ეს ერთობა „ერისა“ და „ბერისა“ ერთ დღეს არ ჩამოყალიბებულა და იგი საერთოეროვნული იდეოლოგიური ერთობიდან იღებს სათავეს; რომელიც საუკუნეთა სიღრმეებიდან, საერთო

ისტორიული ბედის განცდიდან მომდინარეობს.

როორც აკად. ნიკო ბერძენშვილი აღნიშნავს, VIII საუკუნის მიწურულს, უცხოელთა (ამ შემთხვევაში ბიზანტიელთა - პ.ბ.) ბატონობის ლიკვიდატორისა და ქვეყნის პოლიტიკური გამაერთიანებლის როლში გამოვიდა აფხაზეთის ერისთავი ლეონ მეორე. იმ დროს ბიზანტიაში დიდი შინაური შფოთი და არევ-დარევა იყო. ამით ისარგებლა ლეონ ერისთავმა, მოირთო ძალა ხაზართა მეფისაგან, რომლის ასულის შვილიც იგი იყო, უკუაგდო ბიზანტიელები, გააერთიანა ეგრის-აფხაზეთი არგვეთითურთ, თავი მეფედ გამოაცხადა და სამეფო ტახტი ქუთაისში გადმოიტანა.

ეს არ იყო არც ძველი ეგრისის სამეფოს აღდგენა და არც აფხაზეთის სამეფოს წარმოქმნა, თუმცა მას „აფხაზთა სამეფო“ ეწოდებოდა. იმ დროისათვის ის მხარეში აღმოსავლეთ და დასავლეთ საქართველოს მოძმე ტომთა ეთნიკურ-კულტურული შერწყმა-შეკავშირება ისე შორს იყო წასული და ქართულ ენას ისეთი პოზიციები ეჭირა კულტურის დარგში, რომ ეს ახალი სამეფო მხოლოდ ქართული შეიძლება ყოფილიყო. და მართლაც, ლეონ მეფისა და მისი მემკვიდრეების პოლიტიკა ზოგადქართული იყო. ეს „აფხაზთა მეფეები“ ხელს უწყობდნენ თავის სამეფოში ბერძნული ენის ნაცვლად ქართული ენის გაბატონებას სახელმწიფო მმართველობასა თუ საეკლესიო სფეროში. იმავე დროს, აფხაზი მეფეები საქართველოს პოლიტიკური გაერთიანების ენერგიული მოღვაწენი იყვნენ. [ბერძენიშვილი ნ., გვ. 11-12]

აღნიშნული პერიოდის შესახებ უძვირფასეს ცნობებს გვაწვდის X საუკუნის ქართული ჰაგიოგრაფიული ლიტერატურის უთვალსაჩინოესი შედეგები - „ცხოვრება გრიგოლ ხანძთელისა“, რომელიც ეკუთვნის გორგი მერჩულეს კალამს. მართალია, ეს ძეგლი - „შრომა და მოღვაწეობა ღირსად ცხორებისა და წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლისი არქიმანდრიტისა, ხანცთისა და შატბერდის აღმაშენებლისა, და მის თანა ჳსენებად მრავალთა მამათა ნეტართად“ (შემ:

ცხოვრება გრიგოლ ხანძთელისა) დაწერილია გიორგი მერჩულის მიერ 951 წელს, მაგრამ მასში, თითქმის კალენდარული სიზუსტითაა ასახულია VIII –IX საუკუნეების საქართველოს მდგომარეობა.

როგორც ამას აღნიშნავს ცნობილი მკვლევარი პავლე ინგოროყვა - „მთავარი ინტერესი გიორგი მერჩულეს ძეგლის ცნობებისა დასავლეთ საქართველოს - „აფხაზეთის“ სამეფოს შესახებ იმაში მდგომარეობს, რომ ჩვენ აქ ვღებულობთ ახალ ჩვენებებს იმ მკვეთრი ქართული სახელმწიფოებრივი პოლიტიკის შესახებ, რომლის გამტარებელია დასავლეთ საქართველოს - „აფხაზეთის“ სამეფოს ხელისუფლება დღიდან ამ სამეფოს დაარსებისა“ [ინგოროყვა პ., გვ. 220].

ამ შემთხვევაში გვინდა ყურადღება გავამახვილოთ „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში“ დაცულ ერთ ცნობაზე, რომელიც არაერთხელ გამხდარა ქართველ მენიერთა და მკვლევართა ინტერესისა და განსჯის საგანი - ძეგლში დასახელებულია დასავლეთ საქართველოს, „აფხაზეთის“ სამეფოს, გეოგრაფიული პუნქტები, სავანეები და მათ შორის - **უ ბ ე მ**.

როგორც ცნობილია, ეს ისტორიული „**უ ბ ე მ**“ აფხაზეთისა, არის თანამედროვე ზემო იმერეთის **უ ბ ი ს ი** (მ. ბროსე, ს. გორგაძე, ე. თაყაიშვილი, შ. ამირანაშვილი, ვ. ბერიძე, რ. შმერლინგი და სხვ.), სადაც ამჟამად მდებარეობს ცნობილი წმინდა გიორგის სახელობის ტაძარი და სამონასტრო კომპლექსი.

გიორგი მერჩულეს თხზულებაში, რომელიც ერთადერთი ჩვენს დრომდე გადარჩენილი ადგილობრივი ქართული ეროვნული ძეგლია, დაცულია მეტად საყურადღებო ცნობები დემეტრე II აფხაზეთა მეფის შესახებ. იგი გვაწვდის უაღრესად მნიშვნელოვან ინფორმაციას, თუ რა ღონისძიებები ტარდებოდა უშუალოდ დემეტრე II აფხაზეთა მეფის ძალისხმევით აფხაზეთის ეკლესიის ნაციონალიზაციისათვის, მისი გაქართულებისათვის.

გიორგი მერჩულეს ძეგლიდან ჩვენ ვგებულობთ, რომ დემეტრე II უშუალო ხელშეწყობით და მონდომებით აფხაზეთა სამეფოში არსდებოდა ქართული მონასტრები და სავანეები, რომლებიც ძველი დროიდან დამკვიდრებული ბერძნული გავლენის შესუსტებას და ქართული მწიგნობრობის ტრადიციების დამკვიდრებას ისახავდნენ მიზნად.

გიორგი მერჩულეს სიტყვით, დემეტრე II იბერია-მესხეთიდან აფხაზეთის სამეფოში გადმოსულ პირებს დიდი პატივით ღებულობდა და „ადგილსა კეთილსა“ დაამკვიდრებდა და „სამენებლად“ ქართულ სავანეთა „ფრიადსა საფასესა“ გაიღებდა.

წყარო გვეუბნება - „ხოლო პირველთაგან მოყვასთა მათ კეთილთა ნეტარისა გრიგოლისათა, თევდორეს და ქრისტეფორეს, აქვნდა გულსა მათსა საღმრთოდ შური მონასტრისა შენებისად. და არა გამოუცხადეს მამსა გრიგოლს განზრახვად მათი, არამედ ფარულად წარვიდეს აფხაზეთს და თანაც ძმანიცა ვინმე წარჰყვეს. ... ხოლო მეფემან აფხაზეთამან დემეტრე, დიდითა პატივითა პატივ სცა და ადგილსა კეთილსა დაამკვიდრნა“ [მერჩულე გ., გვ.41]

მას შემდეგ რაც გრიგოლ ხანძთელმა გაიგო ძმათა გადასვლა აფხაზეთში, იგი გაჰვა მათ კვალს. როდესაც მან მიაწია აფხაზეთა მეფის, დემეტრე II კარამდე, შემდეგი სიტყვებით მიმართა მას - „მეფეო ღმრთისმსახურო და დიდებულო! მოწევნულ არიან წმინდანი მამანი, ძმანი ჩემნი, წინაშე შენსა და აწ არიან სამეუფოსა ამას და მათთვის არს მოსვლად ჩემი აქა. არამედ ბრძანენ ხელმწიფებამან შენმან და მოვიდნენ იგინი ჩვენდა.

ხოლო მეფესა დაუბძიმდა ძიებად მათი და ჰრქვა:

- არა მოსრულ არიან აქა ეგევითარნი მონაზონნი, რომელთასაცა ბრძანებს სიწმინდე შენი.

მაშინ ნეტარი მამაი გრიგოლ სიტყვასა ზედა მეფისასა განრისხნა და ჰრქვა:

- მეფეო, ნუ შრომასა შემამთხვევ, მომცენ ძმანი ჩემნი, რომელნიცა მოიწიეს შენდა!

და ვითარ ღონედ სიტყვისად არღარა აქვნდა მეფესა მართლმხილებისაგან მის წმინდასა, უბრძანა მოყვანებად ძმათად მათ.“ [მერჩულე გ., გვ. 43].

შემდეგ დემეტრე მეფე სთავაზობს გრიგოლ ხანძთელს აფხაზეთის მიწა-წყალს სამონასტრო ცხოვრების გასაშლელად, მაგრამ გრიგოლ ხანძთელის აზრით ამ მხარის ბუნება არ გამოდგება სამონასტოდ, რადგანაც იგი მშვენიერი და ტურფაა; ხოლო სამონასტრო ცხოვრებას ხორშაკი და უდაბური ადგილები შეეფერება. გრიგოლის ამ სიტყვებზე აფხაზთა მეფე მეტად საინტერესოდ პასუხობს - **„არა სამართალ არს კეთილთა თქვენთაგან უნაწილობად ამის ქვეყნისა“**.

იბადება ლოგიკური კითხვა - რა არის ის „სამართალი“, რომლის გათვალისწინების საფუძველზეც გრიგოლ ხანძთელისგან უსამართლობა იქნებოდა - **„უნაწილობად ამა ქვეყნისა“** (ანუ აფხაზეთის -პ.ბ.)“?

პასუხი ერთია - ესაა სწორედ ის დვრიტა, ანუ „სამართლიანობა“, რომელიც საერთოეროვნული იდეოლოგიური ერთობიდან იღებს სათავეს; რომელიც საუკუნეთა სიღრმეებიდან, საერთო ისტორიული ბედის განცდიდან მომდინარეობს. ყოველივე ზემოთ თქმულის გათვალისწინებით, თამამად შეიძლება ითქვას, რომ იმ ბრძოლას, რომელსაც აწარმოებდა აფხაზთა მეფე დემეტრე II „ქართლსა ზედა“ (ნ. ბემენიშვილი) ანუ საქართველოს გასამლიერებლად და გასაერთიანებლად, ქართველი ერის ისტორიის წინარე პერიოდებში ედო საფუძველი, რაც კარგად მოეხსენებოდა იმ პერიოდის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ელიტასაც და ზოგადად, ქართულ სამეფო სამთავროების მთელს მოსახლეობასაც.

დემეტრე აფხაზთა მეფის ამ უქცეველი და ეჭვშეუტანელი პასუხის შემდგომ გიორგი მერჩულე მოგვითხრობს:

„მაშინ მამამან გრიგოლ, სარწმუნოებისაებრ მეფისა აღაშენა მონასტერი და უწოდა სახელი

მისი **უ ბ ე** და ილარიონ ვინმე, იერუსალიმით მოსრული, სარწმუნოდ მოხუცებული დაადგინა მამასახლისად, რამეთუ ხანძთით წარყოლილი იყო თევდორეს და ქრისტეფორეს თანა და აქვნდეს მას კეთილნი წიგნნი. და მამამანცა გრიგოლ თვისნი წიგნნი, რომელ აქვნდეს, დავე-უტევნია მონასტერსა მას. ხოლო ხელმწიფე იგი (დემეტრე მეორე აფხაზთა მეფე - პ.ბ.) სიხარულითა აღივსო მონასტრისა მის შენებისათვის და შეწირა საშენებლად მისა ფრიად შესაწირავი და მიანიჭა მამასა გრიგოლს და მოყვასთა მისთა დრამად ათი ათასი და ყოვლითა კეთილითა აღავსნა“ [იქვე. გვ. 44].

თუ კარგად ჩავუკვირდებით, აქ ჩვენ შეგვიძლია დავინახოთ ერთობ ფრთხილი, მაგრამ ეფექტური პოლიტიკური გათვლა გრიგოლ ხანძთელისა - იგი აფხაზეთის სამეფოს, (რომელიც ჯერ კიდევ ბერძნულენოვანი საეკლესიო გავლენის სივრცედ ითვლებოდა იმ დროს) „ქართლის წილ“ მომიჯნავე მხარეში - უბისაში, დაარსებულ ქართულენოვან მონასტერში, წინამძღვრად ადგენს იერუსალიმში, წმინდა მიწაზე, მოქმედი ქართული კოლონიის წარმომადგენელს, რათა ბიზანტიას, რომლის ენობრივ-კულტურული სივრციდან გასვლას და ქართულ ენობრივ-კულტურულ სივრცეში გადასვლასაც ლამობდა იმ დროს აფხაზეთის მეფე დემეტრე II, ვერ გამოეთქვა რაიმე საწინააღმდეგო დამოკიდებულება; რადგანაც აფხაზთა სამეფოში ახლად დარსებული მონასტრის წინამძღვარი გახლდათ იერუსალიმში მოღვაწეყოფილი ილარიონი.

სავსებით სამართლიანად აღნიშნავს პავლე ინგოროყვა, რომ - „ქართული სახელმწიფოებრივი პოლიტიკა, (ამ შემთხვევაში აფხაზთა სამეფოში გატარებული აფხაზი მეფეების მიერ - პ.ბ.) თავიდანვე მიმართულია უცხოეთის, ბიზანტიის გავლენისგან ემანსიპაციისაკენ. ეს ქართული სახელმწიფოებრივი პოლიტიკა, კერძოდ, გამოიხატა იმაში, რომ ბერძნული ენა, ბიზანტიის ხანგრძლივი მფლობელობის შედეგად გაბატონებული დასავლეთ

საქართველოში, როგორც მთავარი სახელმწიფო და საეკლესიო ენა, განდევნილი იქნა და ბერძნულის ადგილი მთლინად დაიჭირა ქართულმა. ქართული ენა გამოცხადებულია ერთადერთ სახელმწიფო ენად, ქართული ენა გაბატონდა საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა ასპარეზზე.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო ის ფაქტი, რომ ბერძნული ენა განდევნილი იქნა თვით ეკლესიიდანაც, აქაც ბერძნული ქართულმა შეცვალა. თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რა მონოპოლიური მდგომარეობა ეჭირა ეკლესიას განათლების საქმეში საშუალო საუკუნეთა პირობებში, ადვილი წარმოსადგენია, თუ რა განსაკუთრებული მნიშვნელობა ექნებოდა ბერძნული ენის ნაცვლად ქართულის შემოღებას ეკლესიაში.

ეს უდიდესი მნიშვნელობის რეფორმა - შეცვლა ეკლესიაში ბერძნული ენისა ქართულით, შესაძლო გახდა ჩატარებულიყო იმის შედეგად, რომ „აფხაზთა“ სამეფოს ხელისუფლებამ დასავლეთ საქართველოს ეკლესია, რომელიც იერარქიულად დაკავშირებული იყო ბიზანტიის საიმპერიო ეკლესიასთან, კონსტანტინეპოლის პატრიარქთან, ჩამოაშორა კონსტანტინოპოლს და დაუკავშირა ქართლის (იბერიის) საკათალიკოზოს.

ამრიგად, ხანა „აფხაზთა“ სამეფოსი - ეს არის ეპოქა ქართული სახელმწიფოებრივი პოლიტიკის სრული და საბოლოო გამარჯვებისა დასავლეთ საქართველოში. ამ ქართული პოლიტიკის შედეგი იყო ის, რომ IX – X საუკუნეებში, ე.ი. უფრო ადრე, ვიდრე მოხდებოდა საქართველოს გაერთიანება ერთიან სახელმწიფოებრივ ერთეულად, განმტკიცდა ქართველი ხალხის კულტურული ერთიანობა, რაც გახდა წინაპირობა ქართველი ხალხის შემდგომი პოლიტიკური გაერთიანებისათვის“. [ინგოროყვა პ., გვ. 220]

ასეთი დიდი მასშტაბის რეფორმის ჩატარებას, განსაკუთრებით შუა საუკუნეების პირობებში, რელიგიური იდეოლოგიის ხანაში, ბუნებრივია დიდი სიმძნელები ელოებოდა.

საჭირო ხდებოდა საუკუნეებით დამკვიდრებული და რელიგიური ტრადიციებით განმტკიცებული წესების რღვევა.

უეჭველია, აგრეთვე ისიც, რომ ელინოფილობისა და ძველი ტრადიციების დაცვის საფარველქვეშ მოქმედებდა ბიზანტიის პოლიტიკური აგენტურა, რომელიც ცდილობდა დაკარგული მდგომარეობის აღდგენას დასავლეთ საქართველოში. უშუალო, ახლოკავშირი, რომელიც საუკუნეთა მანძილზე არსებობდა ადგილობრივ ეკლესიასა და კონსტანტინეპოლის პატრიარქატს შორის, ცხადაა აადვილებდა ბიზანტიის აგენტურის შენიღბულსა და მოხერხებულ მოქმედებას.

მაგრამ დასავლეთ საქართველოს - აფხაზეთის სამეფოს ხელისუფლება დიდ სიმტკიცეს იჩენს. იგი განუხრელად ატარებს თავის ხაზს.

იმისთვის რომ გაენელებინათ ძველი ტრადიციების გავლენა და სათავშივე მოესპოთ ბიზანტიოფილური წრეების საქმიანობა, დასავლეთ საქართველოს, აფხაზეთის სამეფო ხელისუფლება გაბედულად ჩაატარებს შემდეგი ხასიათის რადიკალურ ღონისძიებას - იგი სკობს ძველად არსებულ საკლესიო ცენტრებს, საეპისკოპოსო კათედრებს და მათ ნაცვლად ახალ ცენტრებს აარსებს - ბიჭვინთაში, ბედაში, ჭყონდიდში, ქუთაისში, ნიკორწმინდაში დარანდაში, მოქვში... [ინგოროყვა პ., გვ. 248-249]

დანამდვილებით შეიძლება ითქვას, რომ მსგავსი ანტიბიზანტიური განწყობები შეინიშნება ამავე პერიოდში მეზობელ სომხურ სამეფო-სამთავროებშიც, რომლებიც ქართული სამეფო-სამთავროების მსგავსად განიცდიდნენ მძიმე პოლიტიკურ და იდეოლოგიურ ზეწოლას ბიზანტიისაგან; ისინიც მიზანმიმართულ და მედგარ წინააღმდეგობას უწევდნენ იმპერიას. ამ მხრივ განსაკუთრებით აღსანიშნავია ვანის ტბის მიდამოებში X-XI საუკუნეებში გაძლიერებული ვასპურაკანის არწრუნთა სამეფო [იხ. Garsoian N., გვ. 7-27].

გამომდინარე აქედან, სავსებით ლოგიკურად მიგვაჩნია ისიც, რომ სწორედ ამ სივრცეში, ე. წ. „ერთმორწმუნე“, მაგრამ ეროვნულ-ეკონომიკურ ინტერესთა კუთხით განსხვავებულ პლატფორმებზე მდგომ გაერთიანებათა ჭიდილის ფონზე უნდა შობილიყო ის ერთგვარი სახისმეტყველებითი „პოლიტიკური პლაკატი“ წმინდა გიორგის მიერ მიერ კეისრის განგმირვისა, რომელზეც სტატიის დასაწყისში უკვე გვქონდა საუბარი.

სწორედ ჭყონდიდის (აფხაზთა სამეფო) და აღთამარის (ვასპურაკანის სამეფო) ტაძრების ბარელიეფებზე ვხვდებით პირველად ამხედრებული წმინდა გიორგის მიერ ანთროპომორფული სახით გამოხატული ბოროტების დალაზვრის სცენებს. ამ სიუჟეტმა აფხაზთა სამეფოში, რომელიც შემდგომში ერთიან საქართველოში იქნა მისივე ინიციატივით ინტეგრირებული, განსაკუთრებული სრულყოფა ჰპოვა და „ბოროტებამ“ ზოგადად, ბიზანტიის იმპერატორის სახე მიიღო. ამიტომაცაა, რომ ეს სიუჟეტი, მოცემულ ქრონოლოგიურ მონაკვეთში (X-XI ს.ს.), განსაკუთრებული ინტენსივობით, სწორედ დას. საქართველოდან მომდინარე იკონოგრაფიაში გვაქვს წარმოდგენილი.

მოგვიანებით, აფხაზთა სამეფომ, რეფორმაციის შედეგად ბიზანტიისგან თავდაღწეულმა, დიოფიზიტურ ქართულ დედაეკლესიაში ჰპოვა თავშესაფარი; ხოლო, დიოფიზიტურ ბიზანტიისგან გავერანებული, დიოფიზიტურივე არწრუნთა ვასპურაკანის სამეფოს ნაშთები, თავად ბიზანტიამ და მონოფიზიტურმა (ირანის იდეური გავლენების ქვეშ მყოფმა) ბაგრატიდ სომეხთა ეჯმიაწინის ეკლესიამ ჩაყლაპა [იხ. Garsoian N., დას. ნაშრომი].

დასასრულს, გვინდა გავიზიაროთ პავლე ინგოროყვას მიერ გამოთქმული მოსაზრება, რომლის მიხედვითაც - „რეფორმაცია დასავლეთ საქართველოს ეკლესიისა, მისი ჩამოშორება კონსტანტინეპოლის პატრიარქატიდან და დაკავშირება მცხეთის

საკათალიკოზოსთან, მისი ნაციონალიზაცია და შეცვლა ეკლესიაში ბერძნული ენისა ქართული ენით, მომხდარა მე-9 საუკუნის პირველ ნახევარში და ყოველ შემთხვევაში ეს რეფორმა დასრულებული ყოფილა 845 წლის უწინარეს პერიოდში [ინგოროყვა პ., გვ. 244].

ყოველივე ამის შესახებ ნათელ წარმოდგენას იძლევა უბისის წმინდა გიორგის მონასტრის დაარსების ის ისტორია, რომელსაც მოგვითხრობს გიორგი მერჩულეს მიერ შექმნილი ქართული საისტორიო მწერლობის (ივ. ჯავახიშვილი) უშესანიშნავესი ძეგლი.

აქვე დავსძენთ იმასაც, რომ ის დიდი დაპირისპირება ერთის მხრივ, ქართულ და სომხურ სამეფო-სამთავროებსა და მეორეს მხრივ, ბიზანტიის იმპერიას შორის, რომელსაც ადგილი ჰქონდა VIII –XI საუკუნეებში, მიზნად ისახავდა პირველთა მიერ, წინა აზიასა და კავკასიაში, საკუთარი ეკონომიკური ინტერესების უზრუნველყოფას. პოლიტიკურად გაერთიანებისა და ეკონომიკურად გაძლიერების გზაზე მდგომი ეს ქვეყანები (ქართული და სომხური სამეფო-სამთავროები) ცდილობდნენ თავისი კონტროლისათვის დაექვემდებარებინათ აღმოსავლეთ და დასავლეთ ამიერკავკასიის სავაჭრო გზები; ეს კი, ჩვენ ცალკე საუბრის თემად მიგვაჩნია.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. მერჩულე გ., - გიორგი მერჩულე, გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება, ქართული მწერლობის საუნჯე, ტ. 2, ბაკურ სულაკაური გამომცემლობა, თბ. 2011 წ
2. გაბაშვილი ვ., - ვალერიან გაბაშვილი, საქართველოს სავაჭრო ურთიერთობანი XII საუკუნეში, თსუ შრომები, 1967 გვ. 187-230.
3. ბერძენიშვილი ნ., - ნიკო ბრძენიშვილი, საქართველოს ისტორიის საკითხები, შრომები 9 ტომად. ტ. VI, გამ. მეცნიერება, თბ. 1973 – 486 გვ.
4. ბუხრაშვილი პ., - პაატა ბუხრაშვილი, წმინდა გიორგი დიდების მხედარი, ჟურნალ "ამირანის" XXV ნომრის დამატება, თბ. 2014 -68 გვ.
5. ინგოროყვა პ., - პავლე ინგოროყვა, გიორგი მერჩულე მწერალი მეათე საუკუნისა, საბჭოთა მწერალი, თბ. 1954 წ.
6. Garsoïan N., - Nina G. Garsoïan, Studies on the Formation of Christian Armenia, Ashgate Variorum, Columbia University, USA, 2010, - 310 st.
7. Teichmann F., - Frank Teichmann, Der Gral im Osten, Motive aus der Geistgeschichte Armeniens und Georgiens, Verlag Freies Geistesleben, Stuttgart, 1986 – 231 st.
8. Чубинашвили Г., - Г. Чубинашвили, Грузинское чеканное искусство, "Сабчота საქართველო", Тბ. 1959 -380 სტ.